

FYR Fellesfag, yrkesretting og relevans

MÅL OG MØTEPLASSER

Norsk og programfag på yrkesfaglige programområder

Hva er FYR?

- Målet for FYR-prosjektet er at undervisninga i fellesfag på yrkesfaglige programområder skal yrkesrettes og gjøres mer relevant for elevene.
- Alle fylker har FYR-koordinatorer i de fire fellesfagene norsk, engelsk, matematikk og naturfag. Koordinatorene er knyttet til en knutepunkt-skole som har spesielt ansvar for FYR-arbeidet i fylket sammen med en prosjektleder. FYR-koordinatorene har regelmessige fagsamlinger, der de får relevant kompetanseheving og mulighet til å utveksle erfaringer.
- NDLA er ansvarlig for en digital delingsarena, der både FYR-koordinatorer og andre lærere kan dele undervisningsopplegg.
- Grunnleggende ferdigheter er et gjennomgangstema i FYR. De grunnleggende ferdighetene er en viktig og nødvendig del av kompetansen i alle fag.
- Organiseringa av FYR er forskjellig fra fylke til fylke. I noen fylker besøker FYR-koordinatorene alle skoler, og i andre fylker er det felles samlinger på ett sted i fylket.
- Nå utvides FYR. Over tre år, fra og med 2014 til og med 2016, får flere fellesfaglærere FYR-skolering, og samtidig skal programfaglærere fra alle yrkesfaglige programområder være med.
- Skoleledere trekkes aktivt inn i FYR og skal være med på en av kursdagene sammen med fellesfag- og programfaglærere fra sin skole. FYR skal være et skoleutviklingsprosjekt.
- Våre egne elever, i vårt eget klasserom og på vår egen skole, er den egentlige målgruppen. FYR-samlingene skal gi faglig påfyll og inspirasjon til lærere og skoleledere, og de skal skape nettverk. Gjennom NDLA kan vi dele våre egne undervisningsopplegg og hente idéer fra andre. Tilbake på skolen og i hverdagen må vi realisere planene og fortsette å skape de gode møteplassene som gir læring og sørger for at elevene får kompetanse for framtida.

Velkommen til FYR-kurs!

FYR er et stort, omfattende og langvarig nasjonalt prosjekt. Målet er at flere elever skal fullføre på yrkesfaglige studieprogram. Elevene skal komme ut av skole og læretid med en solid fagkompetanse for framtida, som stolte fagarbeidere og aktive medborgere i samfunnet.

For å nå målene trenger vi læringsressurser som binder programfag og fellesfag sammen. Spennende og flotte læringsressurser er lagt ut på NDLA og kan brukes som de er, eller som inspirasjon for lærerteam som vil lage egne undervisningsopplegg.

I dette informasjonsheftet vil vi vise hvordan arbeidet med læringsressurser kan gjøres på en systematisk måte for å nå målene med FYR. Læreplanene er forankringen. Kompetansemålene i norsk er gjengitt i sin helhet, og vi viser hvordan vi kan stille noen relevante spørsmål når vi begynner å arbeide i tverrfaglige grupper. Samarbeid på tvers av fag er en forutsetning for FYR-arbeid. Læreplanene i programfag er ikke gjengitt i sin helhet. Noen eksempler fra alle grunnkurs viser hvordan en kan lete etter kompetansemål som inviterer til samarbeid med norsklærer. Hovedpunkt fra formålstekstene er også tatt med for å vise at fagene har målsettinger ut over de spesifikke kompetansemålene i hver enkelt fagplan. Vi håper dette kan fungere som en oppmuntring til å nærlese fagplaner sammen. Avsnittene om grunnleggende ferdigheter i de enkelte fagene må også være med i dette arbeidet.

Det kommer stadig ny og interessant litteratur for den som vil tenke mer rundt skole og undervisning. Under planlegginga av FYR-skoleringa har jeg latt meg inspirere av Ludvigsen-utvalget, som nå har levert utredningen «Elevenes læring i fremtidens skole» (NOU 2014:7). Inspirasjon og lærdom har jeg også hentet i Hilde Hiims bok «Praksisbasert yrkesutdanning», som ble gitt ut på Gyldendal Norsk Forlag AS i 2014.

Ingrid Metliaas
Nasjonal koordinator for norskfaget i FYR
September 2014

Mål og møteplasser – FYR-prosjektets forankring

Norsk og programfag på yrkesfaglige programområder

«De faglige møtene og det profesjonelle lærersamarbeidet starter med felles nærlesing av læreplanene»

Møteplasser i læreplanene

FYR handler om samarbeid mellom programfag og fellesfag. Målet er helhetlig kompetanse, og elevene skal oppleve at fellesfag og programfag ikke er to atskilte verdener. Fellesfagene skal bidra til at de blir gode fagarbeidere. Elevene skal utvikle den kompetansen som kreves av dem i framtida, og da må de lære både teori og praktiske ferdigheter, og de må beherske begrep og språk som hører faget til. Holdninger, og evnen til å se faget i et større samfunnsmessig og historisk perspektiv, er også en del av helheten.

Tverrfaglig samarbeid krever møteplasser. Møtetider og møtesteder må skolen legge til rette for, og dette er et viktig og kritisk punkt. De faglige møtene og det profesjonelle lærersamarbeidet starter med felles nærlesing av læreplanene.

Kompetansemålene i norskfaget og de ulike programfagene har mange berøringspunkt. Målene i norskfaget gir ikke bare *mulighet* til samarbeid, men de *krever* det i stor grad. Tilsvarende har alle yrkesfagene kompetansemål som ligger tett opp til norskfaget. Beskrivelsene av grunnleggende ferdigheter og formålstekstene gir dessuten alle lærere et felles ansvar for at elever skal se fag og yrke i en større sammenheng.

Fire områder peker seg ut som relevante møteplasser mellom norsk og alle yrkesfaglige programområder og programfag:

1. Å presentere kunnskap – skriftlig, muntlig, multimodalt og digitalt
2. Språk, begrep og sjangere som hører programfaget til
3. Faget/ yrket i samfunnet og i framtida
4. Demokrati og medborgerskap

1 Å presentere kunnskap

To av hovedområdene i norskplanen handler om skriftlig og muntlig kommunikasjon. Elevene skal også kunne «kombinere auditive, skriftlige og visuelle uttrykksformer og bruke ulike digitale verktøy i presentasjoner». Disse *skriftlige, muntlige og multimodale presentasjonene* som elevene skal kunne lage, er i stor grad knyttet til elevenes eget utdanningsprogram og til fagterminologi og sjangere som hører fagene til.

Kravet om å presentere kunnskap går igjen i programfagene. *Beskrive, forklare og bruke faglig presist språk* er ord som går igjen. Framstilling av fagkunnskap for forskjellige formål er en viktig kompetanse for framtida. I de fleste yrker kreves det dokumentasjon av utført arbeid. Samarbeid og kommunikasjon krever at vi kan presentere fag på en relevant og presis måte, tilpasset formålet og mottakerne. I framtida vil det sannsynligvis bli en stadig viktigere kompetanse for å kunne lykkes i arbeidslivet.

«Framstilling av fagkunnskap for forskjellige formål er en viktig kompetanse for framtida»

I skolen er arbeidet med å lage faglige presentasjoner en arbeidsmåte som fremmer læring. Den som skal legge fram noe for andre, må ha presis kunnskap og vurdere hvilke ord, illustrasjoner og framstillingsmåter som passer til formålet med presentasjonen. Da må en også beherske både fag og fagspråk. I opplæringa er det nødvendig å ta den faglige nøyaktigheten på alvor enten kunnskapen blir framstilt skriftlig, muntlig, digitalt eller multimodalt.

Skriving er en nyttig læringsressurs i alle fag. I FYR legger vi vekt på skriving, både for å tilegne seg kunnskap og for å presentere den for andre. Vi arbeider med hele skriveprosessen, fra eleven begynner å spekulere på hva han skal skrive om og helt til han har et ferdig produkt som kan presenteres for andre og få en sluttvurdering.

2 Språk, begrep og sjangere som hører programfaget til

Fagskriving krever at en behersker fagspråket. Flere av kompetansemålene i norskplanen er knyttet til språk, begrep og sjangere i elevenes yrkesfag. De skal både kunne *skrive tekster med tema og fagterminologi fra eget utdanningsprogram* og *bruke fagkunnskap og fagterminologi fra eget utdanningsprogram i samtaler, diskusjoner og presentasjoner*. Det å kunne bruke fagspråk både skriftlig og muntlig blir altså sett på som en norskfaglig kompetanse.

Bloggen finner du på:
<https://blogg.regjerin-gen.no/fremtidensskole/files/2013/11/Sak-2-1-Utsendelse-.pdf>

Viktigheten av å arbeide med fagspråk blir understreket i et diskusjonsnotat om samfunnsutvikling på bloggen til Ludvigsen-utvalget.

Ludvigsen-utvalget ble ned-satt i juni 2013 for å utrede framtidig kompetansebehov i samfunns- og arbeidsliv. På bloggen til utvalget finner vi blant annet et diskusjonsnotat om samfunnsutvikling. (Ludvigsen 2013). Notatet bygger på data fra kilder som SSB og OECD

Framtidas samfunn beskrives her som det globale og teknologiske kunnskapssamfunnet. Framtidssamfunnet er avhengig av kunnskap og samtidig preget av *en nærmest ubegrenset tilgang til informasjon og kunnskap*. Kravene til ferdigheter og kompetanse endres. Det er *fortsatt viktig å lese og skrive, men det stilles andre krav til lese- og skriveferdighet og kravene til å bruke ord, uttrykk og begreper øker i betydning*.

Kunnskap endres raskt, og lærebøker kan ikke være den eneste informasjonskilden i skolen. Fagspråket må en finne fra kilder på internett og på oppdaterte fagtidsskrift, brosjyrer, informasjonsmateriell og lignende.

Hilde Hiims bok «Praksisbasert yrkesutdanning» kom i mars 2013. Boka refererer til resultater av aksjonsforskning som er gjennomført av 35 masterstudenter i yrkespedagogikk.

I følge Hilde Hiims bok «Praksisbasert yrkesutdanning» som kom ut i 2013, ser både elever og lærere behovet for fellesfag i yrkesfagutdanninga, men de er i liten grad fornøyd med måten undervisninga foregår på. Hun understreker at yrkesrettinga av fellesfagene i større grad må være forankret i de forskjellige yrkenes behov for kompetanse. *Lærere og elever understreker at utøvelse av alle moderne yrker forutsetter et betydelig omfang av kunnskap i norsk, matematikk, engelsk, naturfag, samfunnsfag og så videre, men at behovene er forskjellige i hvert enkelt yrke. En vesentlig hensikt med yrkesretting av fellesfagene er derfor å styrke elevenes yrkeskompetanse*.

Eksemplene som Hiim viser til, er i stor grad knyttet til behovet for å beherske et fagspråk. Innholdet i ord og begrep i et fag må forstås gjennom opplevelse og praksis. Den dype forståelsen av fagbegrep kommer mens eleven arbeider konkret med det praktiske i faget, men de skriftlige og muntlige presentasjonene kan og bør en arbeide med i tverrfaglige undervisningsopplegg.

Hiim peker også på at styrking av kompetansen i fellesfagene *kan bidra til å skape nye perspektiver og utvikling i yrkene* og at *mangel på utviklede fagbegreper og yrkest teori* er en utfordring i yrkesfagutdanninga.

I boka blir det advart mot å oppfatte yrkesretting som *et slags metodisk triks for å styrke elevenes motivasjon for fellesfagene, slik man iblant ser eksempler på*. Hvis vi skal få de gode fagarbeiderne som etterspørres i arbeidslivet, må vi ta både elever og fag på alvor og bruke de mulighetene til faglig integrering mellom teori og praksis som læreplanene faktisk gir oss mulighet til.

3 Fag og yrke i samfunnet og i framtida

Mens kompetansemålene i de enkelte læreplanene gir konkrete mål for hva elevene skal lære, gir formålstekstene perspektiv på fagets plass i samfunnet og i framtida. Læreplanen i Restaurant- og matfag har en formålstekst som legger vekt på «kunnskap om og respekt for egne og andres kulturar og mattradisjonar», og formålet med Naturbruk innebærer å «favne tradisjoner og fellesverdier som preger hverdag og samfunnsliv». Et viktig formål med opplæringa i helse- og oppvekstfag skal være å «medverke til fleirkulturell forståing på oppvekst-, helse- og sosialfeltet».

Formålstekstene er gode møteplasser mellom fellesfag og programfag, og de bør utnyttes. Norsk læreren kan finne tekster som kan knyttes til yrker, tradisjoner og yrkesidentitet, både skjønnlitteratur og sakprosa, og læreplanen har kompetansemål som legger til rette for å tematisere dette. Blant annet skal elevene kunne *drøfte kulturmøter og kulturkonflikter*, og de skal kunne *beskrive og vurdere hvordan språk og sjangere brukes av representanter for ulike yrkesgrupper og i ulike sosiale sammenhenger*. Læreplanen krever bruk av samtidstekster, og aktuelle avis- og nettartikler, både ord og bilder, er like relevante som skjønnlitterære tekster.

«Formålstekstene er gode møteplasser mellom fellesfag og programfag, og de bør utnyttes.»

4 Demokrati og medborgerskap

«De grunnleggende ferdighetene er viktige bærebjelker i elevenes fagkompetanse»

De punktene som er nevnt over, å kunne delta i faglige samtaler og se sitt eget fag og yrke i en større sammenheng, er et godt utgangspunkt for å kunne bli en aktiv samfunnsdeltaker og medborger. Grunnleggende ferdigheter er definert i alle læreplaner på de enkelte fags premisser. De grunnleggende ferdighetene er viktige bærebjelker i elevenes fagkompetanse. I tillegg er de grunnleggende ferdighetene, å kunne lese, å kunne skrive, å uttrykke seg muntlig, regne og bruke digitale verktøy, viktige for at dagens elever skal kunne bli framtidens foreldre, medborgere og politiske aktører. Dette har alle lærere og fag i skolen også et felles ansvar for. Vi arbeider mot dette målet ved å arbeide profesjonelt sammen og vise respekt for hverandres fagkompetanse.

NORSKFAGET – HVA SKAL EGENTLIG ELEVENE LÆRE?

Skriftlig kommunikasjon

Kompetansemålet	Relevante spørsmål	Hvordan kan vi nå målet gjennom å samarbeide med programfaget? Ansvarsfordeling. Ideer og undervisningsopplegg.
lese et representativt utvalg samtids-tekster, skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål	Fins det relevante skjønnlitterære tekster ? Hvilke sakprosa-tekster er relevante? Hvilke formål har disse tekstene?	
skrive tekster med tema og fagterminologi som er tilpasset eget utdanningsprogram etter mønster fra ulike eksempeltekster	Hvilke tema er relevante? Hvor finner vi gode eksempeltekster? Hvordan jobber vi med fagterminologi?	
tilpasse språk og uttrykksmåter til ulike skrivesituasjoner i skole, samfunn og arbeidsliv	Hvilke skrivesituasjoner er aktuelle i de forskjellige yrkene? Hva er typisk for språk og måten å uttrykke seg på?	
bruke ulike estetiske uttrykksformer i sammensatte tekster	Hvilke sammensatte tekster er relevante i programfaget? Hvilke estetiske uttrykksformer kan brukes for å presentere kunnskap fra programfaget?	
vurdere og revidere egne tekster ut fra faglige kriterier	Hva er faglige kriterier? Hva kan norsklærer bidra med, og hva kan programfaglærer bidra med?	
gjøre rede for argumentasjon i andres tekster og skrive egne argumenterende tekster	Hvilke argumenterende tekster vil elevene møte i faget sitt? Skal de argumentere for faglige valg i en arbeidsprosess?	
skrive kreative tekster med bruk av ulike språklige virkemidler	Hvordan kan de kreative tekstene kobles til eget fag/ yrke?	
innhente, vurdere og bruke fagstoff fra ulike digitale kilder i arbeidet med egne tekster, og følge regler for personvern og opphavsrett	Hvilke digitale kilder er aktuelle i elevens yrkesfag? Hvilke regler gjelder for personvern og opphavsrett?	

NORSKFAGET – HVA SKAL EGENTLIG ELEVENE LÆRE?

Muntlig kommunikasjon

Kompetansemålet	Relevante spørsmål	Hvordan kan vi nå målet gjennom samarbeid?
lytte til og vise åpenhet for andres argumentasjon og bruke relevante og saklige argumenter i diskusjoner	Hvilke faglige diskusjoner er det relevante å legge opp til? Kan muntlig og skriftlig argumentasjon knyttes sammen?	
bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtale om tekst og språk	Hvordan kan en samarbeide for å forbedre elevenes formelle ferdigheter?	
bruke fagkunnskaper og fagterminologi fra eget utdanningsprogram i samtaler, diskusjoner og presentasjoner om skole, samfunn og arbeidsliv	Hvilke tema er relevante for elevens fag/ yrke? Kan en kombinere muntlige og skriftlige ferdigheter?	
kombinere auditive, skriftlige og visuelle uttrykksformer og bruke ulike digitale verktøy i presentasjoner	Hvilke kompetansemål i programfaget er det aktuelt å presentere for andre? Hvilke digitale verktøy , og hvilken form?	
bruke kunnskap om retoriske appellformer i presentasjoner	I hva slags faglige presentasjoner er det viktig å legge vekt på hvordan en skal appellere for å nå fram?	
mestre ulike roller i samtaler, diskusjoner, dramatiseringer og presentasjoner	Hvilke roller skal elevene gå inn i yrket/faget sitt? Jobbintervju? Presentere fagkunnskap? Samarbeide i team? Hva kan en oppnå med å trene gjennom for eksempel dramatiseringer?	

NORSKFAGET – HVA SKAL EGENTLIG ELEVENE LÆRE?

Språk, litteratur og kultur

Kompetansemålet	Relevante spørsmål	Hvordan kan vi nå målet gjennom samarbeid?
beskrive særtrekk i norsk og sammenligne med andre språk	Fins det områder der det er aktuelt å sammenligne norsk fagspråk med for eksempel engelsk?	
beskrive og vurdere hvordan språk og sjangere brukes av representanter for ulike yrkesgrupper og i ulike sosiale sammenhenger	Hvordan få tak i de gode eksemplene fra eget yrke/ fagområde?	
gi eksempler på flerspråklighet og drøfte fordeler og ulemper i flerspråklige samfunn	Hvilke utfordringer byr flerspråklighet på i elevenes fagområde/ yrke?	
drøfte kulturmøter og kulturkonflikter med utgangspunkt i et utvalg samtidstekster	Kulturmøter/- konflikter innen eget arbeidsområde? Kan vi finne relevante tekster?	
gjøre rede for et bredt register av språklige virkemidler og forklare hvilken funksjon de har	Kan vi analysere relevante fagtekster fra elevenes programområde og kartlegge språklige virkemidler?	
tolke og vurdere sammenhengen mellom innhold, form og formål i sammensatte tekster	Hva er formålet med de tekstene elevene vil møte i eget yrke? Hvilke virkemidler brukes i informative tekster?	

Læreplaner i programfag

I dette lille heftet er det ikke plass for læreplanene i alle yrkesfag. Hensikten med å ta med noen utdrag, er å vise at samarbeid med norsklærer kan styrke elevenes fagkompetanse.

I alle fag og yrker er det behov for å kommunisere og diskutere fag med andre, både likemenn og mennesker som ikke har fagkunnskap, enten det er kunder, klienter eller pasienter. Dette avspeiles i læreplanene. I denne sammenhengen er et utvalg læreplanmål fra forskjellige fag plukket ut for å illustrere dette, og for å vise hvordan disse målene berører kompetansemål i norskfaget. Alle eksemplene er tatt fra grunnkurs, og det kan finnes eksempler som er bedre og mer velegnet til tverrfaglig samarbeid.

Ordene *beskrive*, *forklare* og *gjøre rede for* går igjen i mange kompetansemål. Det er ikke nødvendigvis en beskrivelse eller forklaring med bare ord som ligger i disse formuleringene. Kompetanse for framtida krever at elevene skal kunne ta i bruk språk og andre meningsbærende ressurser for å presentere og formidle fagkunnskap. De må lære å være bevisste på hvilke virkemidler de skal bruke for å nå fram, skriftlig og muntlig, multimodalt og multimedialt. Fagkunnskap betyr også trygghet i begrepsbruk og språklig presisjon, og det er sammenheng mellom å lære ferdigheter og å lære begrep.

Formålstekstene for de forskjellige fagene tilbyr også møteplasser med norskfaget. Kanskje er ikke disse møteplassene like åpenbare som kompetansemålene, men de åpner for undervisning som kan gi elevene et større perspektiv på faget sitt og den betydningen det har i samfunnet. Her er det gjort forsøk på å trekke ut noen hovedpunkt, men dette arbeidet kan gjøres bedre av fagfolk innenfor det enkelte yrkesfaget.

Tekstene om grunnleggende ferdigheter er ikke gjengitt her. Disse tekstene er minst like viktige grunnsteiner i det tverrfaglige samarbeidet mellom norsk og programfag som de fagspesifikke målene.

Ordene *beskrive*, *forklare* og *gjøre rede for* går igjen i mange kompetansemål

BYGG- OG ANLEGGSFAG

Formål

- kvalitet
- ny teknologi og stadig utvikling
- kultur og tradisjoner
- sikring av verdier og bærekraftig bruk av naturressurser
- arbeidsglede, arbeidsvaner, samarbeid
- allmenndanning og livslang læring

Kompetansemål

Produksjon	Tegning og bransjelære
beskrive egenskapene og bruksområdene til materialene som brukes i en arbeidsoppgave og beskrive alternative materialvalg	lese og anvende beskrivelser som er relevante for utføring av eget arbeid
forklare og bruke ergonomisk riktige arbeidsteknikker og arbeidsstillinger	utarbeide tegninger, kalkulasjon, beregninger og dokumentasjonsarbeid knyttet til eget arbeid ved hjelp av digitale verktøy
finne fram til og følge produktdatablad og HMS-datablad	gjøre rede for sammenheng mellom yrker innenfor bygg- og anleggsnæringen
	gi eksempler på sentrale bestemmelser som regulerer arbeidet innen bygg- og anleggsteknikk
	planlegge helse-, miljø- og sikkerhetstiltak for arbeidsoppgaver som skal utføres

ELEKTROFAG

Formål

- kvalifiserte fagfolk
- systemforståelse, omstillingsevne, helhetstenking og sammenheng, entreprenørskap og nytenking
- økologiske sammenhenger
- oppleving, refleksjon, innsikt og bevisste valg
- sikkerhetsforståelse og grunnleggende forståelse for regelverk
- «opplæringen skal fremme selvstendighet og samarbeid med andre i og utenfor eget fagområde.»
- service og kommunikasjon
- nøyaktighet, kreativitet og løsningsorientering
- planleggingskompetanse og utvikling av læringsstrategier
- livslang læringsprosess

Kompetansemål

Data- og elektronikk-systemer	El-energisystemer	Automatiserings-systemer
planlegge, montere, sette i drift og dokumentere enkle systemer ... gi brukerveiledning på systemene bruke faglig presist språk om systemene, tilpasset brukere, supportpersonell, kolleger og representanter fra andre fagområder vurdere og prøve ut ideer til produkter	dokumentere enkle systemer ... beskrive systemer for produksjon og distribusjon av elektrisk energi og systemer for energiøkonomisering, og redegjøre for dem i et teknisk, økonomisk og miljømessig perspektiv med utgangspunkt i lokale forhold beskrive prinsippet for fordelingsanlegg og jordingssystem i en bolig bruke faglig presist språk om systemene, tilpasset brukere, supportpersonell, kolleger og representanter fra andre fagområder	planlegge, montere, sette i drift og dokumentere systemer for motorstyring ... måle elektriske størrelser på systemene og vurdere måleresultatene risikovurdere og sluttkontrollere arbeidet som utføres på systemene bruke faglig presist språk om systemene, tilpasset brukere, supportpersonell, kolleger og representanter fra andre fagområder

HELSE- OG OPPVEKSTFAG

Formål

- tradisjonar og verdier
- helsefremjande arbeid, livsstilsjukdommar og arbeidsmiljø
- fleirkulturell forståing
- god service og medansvar for arbeidsmiljøet
- kommunikasjon og samhandling
- arbeid med menneske i alle livssituasjonar
- yrkesforståing og yrkesstoltheit, haldningar og ferdigheiter
- livslang læring.
- kunnskap, refleksjon, etisk bevisstgjerung, respekt og toleranse
- praksisnær og tverrfagleg opplæring som knyter teori og praksis saman.

Kompetansemål

Helsefremjande arbeid	Kommunikasjon og samhandling	Yrkesutøving
<p>gjere greie for samanhengar mellom helse og livsstil</p> <p>drøfte og gi døme på kva den enkelte og samfunnet kan gjere for å betre eiga helse og folkehelsa, både psykisk og fysisk</p> <p>drøfte helse-, livsstils- og kosthalds-informasjon og reklame i media</p> <p>gjere greie for kva den enkelte kan gjere for å halde ved lag eit godt immunforsvar og førebyggje smittespreiing, og forklare kva smittespreiing kan føre til</p> <p>forklare korleis kroppen er bygd opp og fungerer i forhold til livsstils-sjukdommar, og forklare konsekvensar av svikt i vitale kroppsfunksjonar</p> <p>bruke rette arbeidsteknikkar og gode arbeidsstillingar, og gjere greie for samanhengen mellom ergonomi og helse</p>	<p>gjere greie for og gi døme på kva haldningar, verdier og menneskesyn er, med utgangspunkt i ulike psykologiske perspektiv</p> <p>grunngi og vurdere eigne haldningar og veremåtar når omsorg og utvikling hos brukaren er målet, uavhengig av kultur, religion, livsførsel og funksjonsnivå hos den andre</p> <p>gjere greie for kva som kjenneteiknar kommunikasjon som fremjar helse, trivsel og velvære, og sjølv medverke til det</p> <p>kommunisere med ulike brukarar ut frå deira behov og modningsnivå</p> <p>drøfte og prøve ut ulike modellar for konflikthandtering</p> <p>forklare kva sosial kompetanse vil seie, og gi døme på korleis ein sjølv kan bruke sosial kompetanse i møte med menneske som er avhengige av tilbod i oppvekst-, helse- og sosialsektoren</p> <p>gjere greie for kva empati tyder innanfor oppvekst-, helse- og sosialsektoren</p> <p>uttrykk i handlingar, og sjølv kunne vise empati i veremåten sin</p> <p>forklare kva eit etisk dilemma er, og gi døme på slike dilemma</p>	<p>gjere greie for korleis ein har organisert oppvekst-, helse- og sosialtenestene i samfunnet i dag</p> <p>drøfte korleis endringar i samfunnet påverkar yrkesutøvinga i oppvekst-, helse- og sosialsektoren</p> <p>gjere greie for kjenneteikn på profesjonalitet i yrke innanfor oppvekst-, helse- og sosialsektoren</p> <p>diskutere og gi døme på service, etikk og omsorg i oppvekst-, helse- og sosialsektoren</p> <p>gjere greie for sentralt regelverk som regulerer arbeidet i oppvekst-, helse- og sosialsektoren</p> <p>gjere greie for kvifor det er viktig med heilskapleg og tverrfagleg samarbeid, og gi døme på yrkesgrupper som er med i slikt samarbeid</p> <p>gjere greie for utfordringar og moglegheiter som vårt fleirkulturelle samfunn representerer for yrkesutøvinga i oppvekst, helse- og sosialsektoren</p> <p>gi døme på korleis brukaren kan stimulerast til læring og opplevingar, uavhengig av alder, kulturtilhøyring og funksjonsnivå</p>

NATURBRUK

Formål

- tradisjoner og fellesverdier
- grunnlag for arbeid i framtidsrettede næringer
- bærekraftig utvikling
- grunnleggende forståelse for arbeid og yrkesutøvelse
- kreativitet, tverrfaglig tenkning og personlig vekst
- kompetanse som kan være anvendelig i yrke og samfunnsliv i bred forstand
- se muligheter, utvikle nye ideer
- utvikling av nye næringsveier basert på naturressurser
- samhandling mellom praksis og teori
- samarbeidsevne og omsorg for mennesker, dyr og miljø
- krav til forståelse i økologisk og samfunnsmessig perspektiv.

Kompetansemål

Naturbasert produksjon	Naturbasert aktivitet
beskrive og presentere et produkt rettet mot en aktuell målgruppe	beskrive eksempler på produkt- og næringsutvikling basert på lokale naturressurser og lokal kultur og tradisjon
identifisere, klassifisere og presentere et utvalg arter og materialer	planlegge, gjennomføre og vurdere en eller flere naturbaserte aktiviteter med tanke på anvendelse innen turisme, helse og omsorg, pedagogisk tilrettelegging og i nye produkter og tjenester
følge bruksanvisning og bruke manual for utstyr som benyttes i produksjonen	presentere naturbaserte aktiviteter for en valgt målgruppe
dokumentere gjennomført opplæring i forhold til IMO 60 (gjelder kun for elever som har fiske og fangst som en av produksjonene)	beskrive bærekraftig utvikling og ressursforvaltning og vurdere hvordan naturbaserte produkter og tjenester kan utvikles innenfor denne rammen
	beskrive likheter og forskjeller i yrkesutøvelsen i ulike typer naturbruk
	beskrive og begrunne bruk av natur ut fra økologisk forståelse og etiske normer

DESIGN OG HÅNDVERK

Formål

- håndverkere som er endringsdyktige og bevisste på design og kvalitet i håndverksprodukter og tjenester
- bærekraftig fag- og samfunnsutvikling
- videreføring av håndverkstradisjoner og forståelse for håndverkets betydning i samfunnet
- forståelse for estetiske problemstillinger knyttet til kulturer, urfolk, tradisjoner og trender i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv
- erfaring med entreprenørskap
- styrke evnen til kritisk refleksjon, respekt for eget og andres fagarbeid og forståelse for yrkesetiske problemstillinger
- forståelse for forholdet mellom produksjon, marked og økonomi
- tro på egne skapende krefter
- se og bruke lokale, nasjonale og internasjonale ressurser.
- aktuell og framtidig yrkesutøvelse
- samarbeid med kunder, brukere og andre medarbeidere
- skape kultur for innovasjon og nyskaping

Kompetansemål

Produksjon	Kvalitet og dokumentasjon
visualisere egne ideer overfor kunder, brukere og andre medarbeidere	dokumentere og kvalitetssikre egen produksjon og kompetanse på en hensiktsmessig måte
konkretisere og begrunne egen idé, egen arbeidsprosess og eget produkt i forhold til etiske og estetiske normer, bestillinger og økonomiske, materielle og tidsmessige rammer for arbeidet	bruke digitale verktøy i kvalitetsarbeid og presentasjons- og dokumentasjonsarbeid i tråd med yrkesmessige behov
bruke relevante faguttrykk i samtale og drøfting med kunder, brukere og kolleger	reflektere over og vurdere eget og andres arbeider som grunnlag for å tolke trender og finne fram til egne utviklingsbehov
begrunne valg av produkt og arbeidsprosess i forhold til ulike interesser og samfunnets behov for produkter og tjenester	gjennomføre enkle undersøkelser og vurderinger av behov for håndverksprodukter og tjenester i markedet
utføre grunnleggende håndverksarbeid ut fra egen arbeidsplan, i tråd med relevante kvalitetskriterier og gjeldende forskrifter om helse, miljø og sikkerhet	presentere, begrunne og argumentere for egne produkter, tjenester og produksjonsprosesser med tanke på markedsføring og salg
lage og bruke arbeidstegninger og annen relevant dokumentasjon i arbeid med produktutvikling og produksjon	beskrive kultur- og håndverkshistorie, tradisjoner, organisering og særpreg i noen yrker innen design og håndverk
vurdere eget arbeid som ledd i å kvalitetssikre og videreutvikle arbeidsprosesser og produkter	
bruke digitale verktøy i praktisk arbeid med håndverksprodukter og tjenester	

SERVICE OG SAMFERDSEL

Formål

- grunnleggende kunnskaper om mellommenneskelige relasjoner, kulturforståelse og etikk
- forståelse for hvordan informasjonsteknologi og logistikk understøtter virksomheters arbeidsprosesser og hvordan personer og verdier kan sikres
- samarbeid, selvstendig arbeid og praktisk anvendelse av kunnskap.

Kompetansemål

Planlegging	Kommunikasjon og service	Drift og oppfølging
<p>utarbeide en enkel forretningsplan i forbindelse med bedriftsetablering</p> <p>forklare og bruke begrepene marked og markedsføring, og utarbeide en enkel markedsplan</p> <p>gjøre rede for sentrale rekrutterings- og ansettelsesprosesser i en virksomhet</p> <p>forklare hvilke sentrale elementer som ligger til grunn ved valg av trygge, rasjonelle og miljøvennlige transport-tjenester</p> <p>gjøre rede for ulike trafikksikkerhetstiltak</p> <p>gjøre rede for sikkerhetsbegrepet, og vurdere hvordan trusler overfor personer og bedrifters verdier kan håndteres ved bruk av forebyggende sikkerhetsløsninger og beredskapsplaner</p>	<p>beskrive hvilke sentrale elementer som kjennetegner god service og kunne gi slik service</p> <p>lage og framføre presentasjoner ved bruk av digitale verktøy</p>	<p>beskrive logistikkfunksjonen i en virksomhet ved å gjøre rede for en rasjonell og sikker vareflyt fra innkjøp til gjenvinning</p> <p>forklare og vurdere fysiske, tekniske og administrative sikkerhetstiltak og beredskap for å sikre data, dokumenter og eiendeler i en virksomhet</p> <p>gjøre rede for prinsippene for hvordan kontorstøtteverktøy lagrer data og utføre grunnleggende sikkerhetsrutiner knyttet til egne data</p> <p>gjøre rede for gjeldende regelverk som regulerer personvern, helse, miljø og sikkerhet på arbeidsplassen</p>

RESTAURANT- OG MATFAG

Formål

- kunnskap om og respekt for eigne og andres kulturar og mattradisjonar
- ta vare på og vidareutvikle viktige norske mattradisjonar,
- teknologisk kunnige, kreative og skapande menneske i bransjane innanfor restaurant- og matfaga.
- kunnskap om kor viktig kosthaldet er for ein helsefremjande livsstil.

Kompetansemål

Råstoff og produksjon	Kosthald og livsstil	Bransje, fag og miljø
<p>gjere greie for råvarer, mat og drikke som inngår i restaurant- og matfaga, næringsinnhald, eigenskapar og bruksområde</p> <p>gjere greie for kva næringsmiddelhygienen har å seie for produksjon og omsetjing av trygg mat</p>	<p>drøfte samanhengen mellom kosthald, helse og livsstil, og korleis desse faktorane kan påverke folkehelsa</p>	<p>gjere greie for samanhengen mellom bransjane innanfor restaurant- og matfaga, deira rammevilkår og konkurranseforhold</p> <p>gjere greie for etiske problemstillingar som er relevante for restaurant- og matbransjane</p> <p>forstå og bruke relevante faguttrykk som blir nytta i restaurant- og matbransjane</p> <p>drøfte og demonstrere kva det vil seie å yte service, og kvifor dette er viktig for yrkesutøvinga i restaurant- og matfaga</p>

MEDIER OG KOMMUNIKASJON

Formål

- forståelse av hvordan mediene preger menneskers samfunnsoppfatning, holdninger, tenkemåter og handlinger
- teknologikyndige, kreative, skapende og reflekterende mennesker med kompetanse innenfor kommunikasjon, design og medieproduksjon
- økt kunnskap om ytringsfrihet og respekt for egne og andres kulturer og mediebruk
- forståelse for mediernes makt i samfunnet.

Kompetansemål

Planlegging	Kommunikasjon og service	Drift og oppfølging
<p>gjøre rede for enkle kommunikasjonsmodeller</p> <p>formidle budskap tilpasset forskjellige målgrupper</p> <p>gjøre rede for kjennetegn ved dramaturgi og ulike fortellerteknikker innenfor sentrale sjangere innen tekst-, bilde- og lydmediene eller en kombinasjon av dem</p> <p>gjøre rede for hva som særpreger reklame, informasjon og journalistikk</p> <p>gjøre rede for mediernes funksjon i samfunnet og deres rolle som maktfaktor</p> <p>drøfte hvordan mediene kan påvirke menneskers oppfatning av individ og samfunn og forholdet mellom majoritetsbefolkning og minoritetsgrupper</p> <p>beskrive hovedtrekkene i mediehistorien</p> <p>drøfte mediernes produkter i lys av regelverk og etiske normer som regulerer medie- og kommunikasjonsvirksomhet</p>	<p>drøfte sammenhengen mellom innhold, struktur og kommunikasjon i egne og andres medieprodukter</p> <p>formidle et budskap ved bruk av balanse, bevegelse, kontrast, rytme og framheving</p> <p>bruke dramaturgi og fortellerteknikker i egne medieproduksjoner</p> <p>velge typografi som passer til budskap, uttrykk og layout, og bruke typografiske prinsipper for å oppnå god lesbarhet i ulike medier</p> <p>beskrive og bruke form- og fargekontraster</p> <p>gjøre rede for utviklingen av tegn og symboler og bruke dem bevisst i egne arbeider</p>	<p>planlegge, produsere og presentere tekst, lyd, stillbilder, levende bilder og kombinasjoner av disse i aktuelle formater og standarder til trykte og elektroniske medier</p> <p>forklare hvordan arbeidet kan tilrettelegges ergonomisk, og ivareta dette i daglig arbeid</p> <p>gjøre rede for sammensmelting innen ulike medier som følge av teknologisk og samfunnsmessig utvikling</p>

TEKNIKK OG INDUSTRIELL PRODUKSJON

Formål

- Fleksibilitet, flerfaglighet, ny kunnskap
- Kvalitetssikring, nøyaktighet og dokumentasjon.
- Tverrfaglig samarbeid for å utvikle og forbedre produkter og tjenester
- Refleksjon, kritisk vurderingsevne og samhandling med andre
- Selvstendighet, registrering og dokumentasjon
- Kommunikasjonsferdigheter og forståelse for ulike kulturer
- Forberede til yrker med høy endrings- og omstillingstakt, både nasjonalt og internasjonal

Kompetansemål

Produksjon	Tekniske tjenester	Dokumentasjon og kvalitet
<p>beskrive egenskapene og bruksområdene til materialene som er brukt i arbeidsoppgaver, og beskrive alternative materialvalg</p> <p>forklare hvordan kjemiske forbindelser og egenskaper virker inn på bruk, gjenbruk og oppbevaring av råstoffer og materialer</p> <p>forklare sammenhengen mellom ergonomi, helse og effektivitet</p> <p>forklare gangen i en arbeidsoppgave fra idé til sluttprodukt</p>	<p>tolke og forklare arbeidsoppgaver</p>	<p>finne fram til og følge produktdatablad og HMS-datablad</p> <p>fylle ut aktuelle rapporter og skjemaer i forhold til arbeidsoppgaver</p> <p>registrere avvik og utarbeide avviksrapporter</p> <p>vurdere eget arbeid i henhold til planer, tegninger, beskrivelser og standarder</p> <p>forklare sertifikatkrav som kan regulere arbeidsutførelse innen teknikk og industriell produksjon</p>

ANDRE RESSURSER

FRA SKRIVESENTERET

Skriving i FYR

Ingrid Metliaas (2012)
Oppgavehefte laget til FYR-prosjektet.

I skrivende stund

Tonje Smedbråten (2011)
Praktiske aktiviteter i arbeid med lese- og skrivestrategier. Heftet er laget til Ny GIV.

Plakater

Plakater og hefter bestiller du på www.skrivesenteret.no

Skrivesenteret

Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning